Juhász-Pintér Pál

Határon 1988-89

Két ország, két korszak határán

Első alkalommal rendezték meg idén a Rendszerváltó Filmszemlét Lakiteleken. A RETÖRKI különdíját a *Határon 1988-1989* című, Lukács Csaba rendezte alkotás kapta. Az alábbiakban Juhász-Pintér Pál ismertetőjét olvashatjuk a filmmel kapcsolatban.

„Legtöbbször magányosan, gyakran minden hivatalos irat nélkül, zegzugos határmenti ösvényeken át, lehetetlen, és leírhatatlan kockázatok árán érkeznek az első magyar településre. Január 29-e óta a magyar hivatalos szervek az ily módon érkezőket nem adják át Romániának, de tudomásunk van olyan esetekről, hogy a határon útiokmányok nélküli személyeket (romániai románt, cigányt?) feltartóztatnak, s nem engednek be Magyarországra. 1988. június végétől a román-magyar határszakaszon az átjutás még nehezebbé vált. A román katonák azonnal lőnek, vagy kutyákkal fogják el a menekülőket."[1]

1 Regényi Emil–Törzsök Erika: Romániai menekültek Magyarországon, 1988. In: *Jelentések a határon túli magyar kisebbségekről. Medvetánc könyvek.* Budapest, 1988. 175.

Lukács Csaba újságíró és Magossy Géza filmrendező olyan jelenséget vitt filmvászonra, amiről azóta is keveset beszélünk. A részletekről, az egyes emberi sorsokról alig tudunk valamit. Az 1980-as évek végén sokan – magyarok és románok egyaránt – próbáltak illegálisan, a zöldhatáron keresztül menekülni Ceauşescu Romániájából Magyarországra, vállalva annak minden kockázatát.

A hivatalos módon történő áttelepülésnek is megvolt a lehetősége a korszakban, a folyamatot elindítók azonban hosszas, több éves eljárásnak nézhettek elébe, az eredmény pedig a magyar hatóságok nagyvonalúbbá váló eljárási gyakorlata ellenére is bizonytalan volt.

Sokan próbáltak megszökni az elnyomó diktatúrából az 1980-as évek végén a magyar-román zöldhatáron keresztül, ami persze nem volt kockázatmentes vállalkozás. Voltak, akik életükkel fizettek a próbálkozásért. A nagyobb méretű menekülthullám 1987-ben indult meg Románia felől Magyarországra. Az illegális határátlépés csúcséve 1989 volt, akkor a csaknem 47 ezer menekült közül 27 ezren Magyarországon kértek hivatalosan menedéket. Ennek oka nagymértékben a kisebbségek erőszakos asszimilációját célul kitűző román kisebbségpolitika – így egyebek mellett az 1988 áprilisában meghirdetett, a romániai falvak számát 13 ezerről 5-6 ezerre csökkenteni kívánó településrendezési terv volt.

Az 1988-ban kialakult helyzetben a magyar hatóságok 12 273 tartózkodási engedélyt adtak ki, a menedéket kérők

archivum.retorki.hu/folyoirat

összlétszáma pedig 13 173 fő volt, valamennyien román állampolgárok. 1989-ben a menedékkérők száma már 17 448 főt tett ki, 83 fő kivételével szintén román állampolgárok. 1988-ban 52,3%-uk legálisan – azaz hivatalos és érvényes úti okmánnyal lépve át a határt –, 47,7%-uk viszont illegális úton érkezett. 1989-re az illegálisan érkezők aránya 79,4%-ra nőtt, majd 1990-re arányuk 18,6%-ra szorult vissza.[2]

A jelentős méretű menekülthullám lehetett a kiváltója annak is, hogy Magyarország a keleti blokk országai közül elsőként csatlakozott az 1951. évi genfi menekültügyi egyezményhez, amely megnyitotta azt a lehetőséget számára, hogy a nemzetközi jog által szabályozottan és elismert módon fogadhasson be menekülteket. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy ezzel együtt nagyszámú illegális határátlépő személyt adtak vissza a hatóságok Romániának.

A dokumentumfilm készítői ezt a jelenséget vitték filmre személyes sorsok bemutatásán keresztül. Az alkotók újsághirdetéseket adtak fel Magyarországon és Romániában olyan személyek után kutatva, akik a román-magyar zöldhatáron keresztül próbáltak átjutni Magyarországra az 1988-89-es években. Ennek eredményeként számtalan történet érkezett, ezekből válogatva, az egykori „szereplőket" megszólítva készülhetett el a *Határon 1988-89* című film. Volt, aki fiatalon egyedül vagy többedmagával, volt, aki családjával együtt vágott neki egy jobb élet reményében az illegálisnak minősülő „kalandnak".

Az első Rendszerváltó Filmszemle résztvevői a Lakiteleki Népfőiskolán. (Fotó: Bágya Rita)

A szerencsésebbek épségben jutottak át a határon, ilyen a filmben szereplő Szabó Tibor is, aki családjával tudott sértetlenül megérkezni a határ túloldalára. Nagyon sokan voltak azonban olyanok, akik nem jártak ilyen sikerrel. Akiket az illegális határátlépés közben elfogtak, vagy a sikeres szökés után a magyar hatóságok visszatoloncoltak Romániába, azok nem számíthattak emberséges bánásmódra. A filmbeli interjúalanyok brutális fizikai erőszakról számoltak be, amit kénytelenek voltak elszenvedni a hatóságok részéről. Természetesen hosszútávú következményei is voltak tettüknek: börtön vagy a munkabér nagyarányú megvonása melletti munkavégzés is lehetett a büntetés számukra.

Arról pedig máig nincs tisztázott adat, hogy hány személyt lőttek agyon a román határőrök a zöldhatáron való átkelés megkísérlése közben.

A film olyan történeteket dolgoz fel, amik két szomszédos ország határán történtek, de azt is mondhatjuk, hogy az egykori történetek szereplői – bár ezt ők akkor nem tudhatták – két korszak határán hajtották végre

2 Tóth Judit: *Menedékjog–kérdőjelekkel*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994. 83-84.

sikeresen vagy sikertelenül határátlépésüket. Rövid időn belül megdőlt a Ceauşescu-rezsim, amelynek következményeként sok más mellett a határok is nyitottabbá váltak. Jelenleg Románia már a schengeni övezethez való csatlakozásban reménykedik. Történik mindez úgy, hogy mintegy három évtizede még halálos áldozattal is járhatott, ha valaki ki akart szabadulni az akkori diktatórikus hatalom szorításából.

Átadták a Rendszerváltó Filmszemle díjait Lakiteleken

A Lakitelek Népfőiskola, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI), és a Dunaversitas Egyesület idén először Rendszerváltó Filmszemlét hirdetett. A Szemlének 2017. április 25. és 27. között a Lakitelek Népfőiskola adott otthont, melyre korkép, portré, film és társadalomtudomány: oral history/elbeszélt történelem kategóriákban lehetett nevezni.

A Filmszemlére hazai és határon túli alkotóktól összesen 40 film érkezett. Az előzsűri a beküldött alkotásokat 2017. április 4-5. között értékelte a Népfőiskolán, ennek eredményeképpen 10 filmet javasoltak a szemle versenyprogramjába.

A Rendszerváltó Filmszemle végeredménye

Az Országgyűlés elnökének 500 ezer Ft-os, a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. 150 ezer Ft-os, a kiskunfélegyházi Constantinum Katolikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium 25 ezer Ft-os különdíját, valamint az Experiment Kft. által felajánlott technika használati lehetőséget a *Sose akartam más lenni, mint katona* c. alkotás kapta. Rendező: Wonke Rezső, Budapest.

A Terror Háza Múzeum 300 ezer Ft-os különdíját a *Szabadság tér '89* c. sorozat kapta. Rendező: Kriskó László, Budapest

A Magyar Művészeti Akadémia 250 ezer Ft-os, valamint az ECHO Televízió különdíját a *Belül kell felépíteni a házat* c. alkotás kapta. Rendező: Zajti Gábor, Érd

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának 250 ezer Ft-os, valamint a *Heti Válasz* különdíját a *Homo politicus – Für Lajos* c. alkotás kapta. Rendezők: Csallóközi Zoltán és Hajdú Péter Mihály, Budapest

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának 250 ezer Ft-os különdíját a *Szétszakadt Magyarország* c. alkotás kapta. Rendező: Huth Gergely, Budapest

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum 150 ezer Ft-os, a *Petőfi Népe* 50 ezer Ft-os, valamint a Lakiteleki Eötvös Loránd Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola 25 ezer Ft-os különdíját a *Határon 1988–1989* c. alkotás kapta. Rendező: Lukács Csaba, Budapest

A Kairosz Kiadó 150 ezer Ft-os, valamint a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat különdíját az *Alámerülés és kibekkelés* c. alkotás kapta. Rendező: Dér András, Budapest

A *Magyar Demokrata* Szerkesztőségének 100 ezer Ft-os, a kiskunmajsai Tomori Pál Katolikus Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium 25 ezer Ft-os, valamint a Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. különdíját az *Első lépések – végső beszélgetések* c. alkotás kapta. Rendezők: Kéry Péter és Dr. Szilassy Géza, Nyíregyháza

A Honvédelmi Minisztérium, valamint a *Magyar Hírlap* különdíját a *Kárpátalja – Szalóka* c. alkotás kapta. Rendező: Mankovits Tamás, Tiszaladány

A Földművelésügyi Minisztérium különdíját *Sose akartam más lenni, mint katona* c. alkotás szereplője, Koós Ottó kapta.

A nap filmje a *Sose akartam más lenni, mint katona* c. alkotás lett, amely a Tiszakécskei Móricz Zsigmond Általános Iskola, Gimnázium, Szakképző Iskola, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola, a kecskeméti Széktói Nyugi Klub 25 ezer Ft-os különdíját kapta.